

Sobre les esglésies de Coaner

Albert Fàbrega i Enfedaque

L'antic terme de Coaner, que des de l'any 1857 està integrat a Sant Mateu de Bages, és un conjunt dispers de masos, la majoria abandonats i en ruïnes, centrats al voltant del nucli del castell i de les esglésies de Sant Julià i Santa Maria. Des de la seva consagració, l'any 1024, Sant Julià ha estat sempre l'església parroquial. El conjunt format per la torre i l'església, parcialment restaurats recentment pel Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, formen l'estampa més coneguda de Coaner. La imatge de la marededéu de Coaner, del segle XIII, es conserva a l'església del Sagrat Cor de Valls de Torroella i és una de les tantes marededéus trobades. Com que es tracta d'una talla romànica, tot i que repintada i daurada en època barroca, cal creure que el culte a Maria es va iniciar a Coaner cap els segles XII o XIII, coincidint amb la generalització per tot l'occident cristià del culte marià. La parròquia de Coaner, inicialment pertanyent al bisbat d'Urgell, s'incorporà al de Solsona (creat el 1593) l'any 1624.

La capella i el santuari de Maria

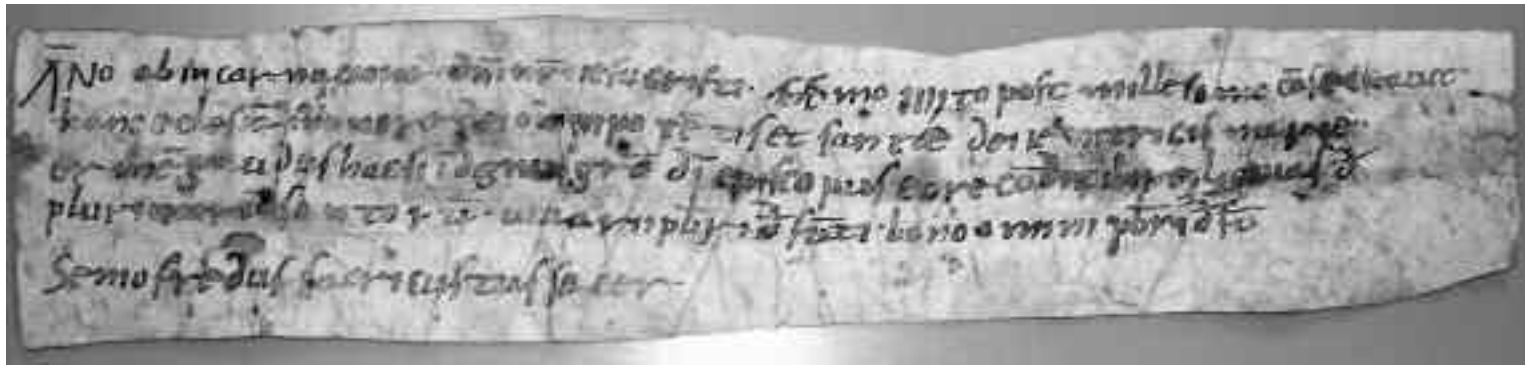
L'any 1979 es va publicar un brevíssim document on se'ns informa que el bisbe d'Urgell, Ermengol, va consagrar, l'any 1024, l'església de Coaner *en honor de Déu omnipotent*

El castell de Coaner. A baix, entre la boira, el santuari

*i de Santa Maria, mare de Déu*¹. Aquest document es va trobar en un altar a Coaner i, tot i que s'ha considerat com l'acta de consagració de

l'església, és en realitat un recordatori de la consagració. Al document també es diu que a l'església s'hi van posar les relíquies de molts sants,

Document sobre la consagració de l'església de Coaner

entre elles les dels dos preveres difunts que s'esmenten al final de l'escrit. El text ens suggereix més una nota commemorativa de la consagració, que no pas l'acta de consagració com a tal², les quals eren molt més extenses, detallades i solemnes³. El cas és que tots els autors donen per fet, a partir d'aquest document, que l'església va ser consagrada a Santa Maria i que després hi va haver un canvi d'advocació a Sant Julià, o bé que el copista del document va cometre una errada al no esmentar Sant Julià. Més consistent sembla el fet que l'any 1292, a Coaner, hi havia una església dedicada a Sant Julià i el 1298 una altra dedicada a Santa Maria⁴.

Sigui com vulgui, ja hem indicat que el culte a la Verge Maria devia existir a Coaner almenys des del segle XIII. Fos des dels seus inicis, o més tard, en algun moment anterior a 1557 es va construir una capella, a l'exterior de Sant Julià, destinada al culte de Maria. Tot i que en molts documents les paraules capella i altar són sinònims i, per tant, no sempre podem afirmar que quan se'ns parla de capelles siguin edificis externs a les esglésies, en el cas que ens ocupa, dos documents ens mostren que abans de la construcció de l'actual Santuari de Coaner hi havia una capella dedicada a la Mare de Déu, sense

que poguem assegurar que estigués situada en el mateix indret on avui hi ha el santuari, tot i que és molt possible que fos així.

En el primer document, de 24 de maig de 1557, el bisbe d'Urgell, Juan Pérez García de Olivares, autoritza al rector de Coaner, Pere Aldebó, a dir

Julià de Coaner⁵. En un altre document, d'1 de juny de 1626, el bisbe de Solsona, Miguel Santos de San Pedro, autoritza als jurats i singulars de Coaner a construir un altar dedicat a Sant Isidre *intus capellam Beate Marie constructam in termino ecclesie parochialis Sancti Juliani de Coaner*⁶.

Finalment, el 27 de setembre de 1648, Joan Semís, obrer aquell any de les esglésies de Coaner, dóna a fer l'obra del Santuari de la Mare de Déu al mestre de cases Pere Baixa:

A vintiset de setembre, any del Senyor de mil siscentys quoranta y vuit.

Juan Semís, pagès y hereu de la casa y masos den Semís, obrer de les Iglésies de Sant Julià y Santa Maria de Cuaner lo present any de 1648, done a fer a preu fet la capella de Nostra Senyora de Cuaner a Pere Baixa, mestre de cases, per sent y xixanta lliures barceloneses, y la segrestia de dita capella per vint lliures barceloneses, que ab tot pren suma de sent y vuitanta lliures; ab los pactes següents:

Primo. Lo terme de Cuaner ha de fer tota la despesa a dit mestre Pere Baixa y altres mestres pendrà per fer la obra dit Baixa.

Item. Li an de donar tota la manobra a peu de obra a gasto de dit terme de Cuaner.

Item. La primera paga de les

La marededéu de Coaner

dues misses matinals, els diumenges. Una a la capella de la Verge Maria i l'altra a l'església parroquial de Sant

El retaule de Segimon Pujol (1716)

dites sent y vuitanta lliures, que ha de ser la meitat dels diners, quant la capella serà mig feta. L'altra meitat quant serà acabada de fer.

Item. La capella ha de tenir trenta tres palms de ample y onze canes y mija de llarc⁷, la paret tota ha de tenir sis palms de ample de tota pedra, la volta de tota pedra, tot ab argamasa, lo portal a de ser quadrat de pedra picada⁸.

El 26 de desembre de 1652, els obrers de l'església de Coaner donen 50 lliures a Bartomeu i Isidre Serra, habitants de la casa del Castell de Coaner, per poder *fer la vida*, durant

tres anys, als mestres i manobres que treballen en la capella de la Verge. Els obrers deien als Serra que *quant obren a la capella ayau de servir los mestres, com és pastar del blat de Nostra Senyora per als mestres, amonils de menyar y purtarlo a la obra de la Verge Maria y donar jasi y posada a dits mestres y manobres⁹*. L'obra s'acabaria l'any 1654, segons consta en la llinda de la porta lateral del Santuari.

Més tard, l'any 1716, es faria el retaule del Santuari, encarregat a Segimon Pujol, de Gurb¹⁰, el qual va ser restaurat per iniciativa popular, l'any 2001.

Els altars de les esglésies de Coaner

Ja hem vist que l'any 1626 el bisbe de Solsona autoritza la construcció d'un altar dedicat a Sant Isidre, a l'interior de la capella de la Verge Maria. A l'església de Sant Julià hi havia altres altars: un dedicat a les Ànimes, un dedicat a Sant Pere i un altre a Sant Miquel. L'any 1594, es documenten els bacins de Sant Julià, Verge Maria i Sant Pere i Sant Miquel¹¹. L'any 1610 trobem quatre bacins: Sant Julià, la Verge Maria, les Ànimes i Sant Pere i Sant Miquel¹². L'any 1612 tornem a trobar exactament els mateixos bacins¹³. L'1 d'abril de 1646, els obrers de Sant Julià arrenden el pa dels bacins a Cristòfol Fàbrega, de Súria. Allà es diu que a Coaner hi ha 9 bacins, sense esmentar quins són¹⁴. Per una consuetud de l'any 1773 sabem que, aquell any, a Coaner hi havia altars del Roser i del Sant Crist i que els altars de Sant Julià i Major eren diferents. Per tant, els 9 bacins esmentats podrien ser: Sant Julià, Ànimes, Verge Maria, Sant Pere, Sant Miquel, Roser, Sant Crist, Sant Isidre i Altar Major. L'any 1647, en un testament de la casa de la Rovira de Coaner, es deixen 6 sous a l'altar de la Verge Maria, 4 sous a Sant Julià, 2 sous a Sant Pere, 2 sous a Sant Miquel i 2 sous a Sant Isidre¹⁵.

El 8 de febrer de 1595, en el testament de Maties Santasusanna¹⁶, treballador i habitant a les Feixes de Coaner, es diu que *tot lo que de mos béns romandrà, fet lo damunt dit, vull que servesca per a fer un sacrari a Sant Julià de Cuaner o si fan retaula davant lo altar de Sant Julià que servesca per allí¹⁷*.

Pel que fa a "la plata"¹⁸ que hi havia a les esglésies de Coaner, el segle XVIII es van fer dos inventaris¹⁹ que coincideixen pràcticament en tot:

- Dos globus de plata, daurats d'or per dins
- Una conca d'aram de les fonts
- Un bací de plata amb la maredeu de plata
- Tres crismes de plata
- Tres canadells de plata per als olis
- Una casoleta o petxina amb cua per batejar, de plata

- Un encenser i una naveta de plata
- Un vericle de plata
- Una pau de plata
- Una creu de plata
- Una veracreu i el seu peu de plata
- Un calze i patena de plata, a Sant Julià
- Un calze i patena de plata, sobre-
daurat, amb maragdes engastades
a la corona i que té la imatge de la
marededéu, al Santuari de la Verge.
- Un calze i patena, a Sant Martí de
les Feixes
- Un calze i patena, a la Pietat de la
Riera
- Una llanterna per portar Nostre
Senyor
- Una romana per pesar el pa dels
bacins
- Una campana de bronze
- Catorze bacins de les llànties, de
llautó
- Un relicari amb les relíquies de
Sant Julià.

L'oratori de Maria

L'anomenat oratori és més aviat un pedró, que sosté una fornícula tan-
cada amb una reixa i que avui conté
una imatge pintada de la marededéu.
El pilar que suporta la capelleta és fet
amb grans blocs de pedra picada. El
més interessant és la coberta, forma-
da per un bloc monolític, molt treba-
llat, que per la part exterior mostra la
intersecció de quatre plans, o dos die-
dres que es tallen perpendicularment.
Davant del pedró hi ha un altar. Tot
el conjunt està situat en una evoca-
dora placeta a la vora de la riera de
Coaner, un indret de gran encant mal-
grat l'estat de deixadesa actual. És en
el lloc on, segons la tradició, es va
trobar la marededéu de Coaner. L'o-
ratori va construir-se a instàncies del
rector Salvador Antoni Joan, arran
d'una visita pastoral feta el 5 de
febrer de 1645:

*A sinch de febrer de any mil sis
sens quoranta sinch visitan la
parochial de Sant Julià de Cuaner
Francesch Riu prevere y canonge
de la Santa Iglesia de Solsona per
los molt illustres senyors degà y
capítol de dita iglesia Chatredal
seu episcopal vacant, altre dels*

Figura 5. L'oratori de Coaner

*visitadors generals de les iglésies
del bisbat de Solsona. Vista jo lo
doctor Salvador Anthoni Joan pre-
vere y rector de la parochial de
Sant Julià de Cuaner la indesentia
y poca devosio se tenia all lloch
ha hon trobaren a Maria Santíssi-
ma de Cuaner vaig suplicar al dit
visitador manàs alls jurats y obrès
desta parochial qui són Joan Semís
y Antoni Xicola fesen un oratori ha
hon trobaren a Nostra Senyora de
de Cuaner ha onra y glòria de Déu
Nostre Senyor y de Maria Santíssi-
ma de Cuaner y lo senyor visitador
vista la petició ser justa manà als
dits obrès fesen lo oratori ha hon
trobaren a Nostra Senyora com
co(n)sta en lo cartell de la visita.*

*A dotse de febrer de dit any vaig
legir lo cartell de la visita inter
solemnia misa de què se alegraren*

*molt los deste terme agués manat
lo visitador se fes lo oratori.*

*Dit dia en aver aixit de misa lo
balle de Cuaner qui és Hiacintho
Fexes, jurats qui són los sobredits
Joan Samís y los demás caps de
casa de aquest terme de Sant Julià
de Cuaner tingueren consell en lo
sementiri o fosa de Sant Julià ha
hon tenen consuetut tenir consel
per coses pertocants a la iglésia
aserca del que se manave en la
visita de fer lo oratori y digueren
tots a una veu se fes lo oratori ha
hon trobaren a Nostra Senyora per
que los pareixia estava molt inde-
sent aquell lloch.*

*Al primer de desembre de any
mil sis ses quoranta sinch se an
consertat los balle jurats y demás
caps de casa de aquest terme ab
mestre Pere de Cardona²⁰ de fer lo*

oratori de Nostra Senyora de Cuaner a preu fet y li donen de ferlo de mans dotse lliures ab los pactes següens:

Primo. Lo oratori ha de tenir de tou²¹ vint palms de llarch y setse de amplària²².

Item. Lo devant de la paret del oratori de pedra picada ab linda y marxapeu de pedra picada y tots los quatre cantons del oratori de pedra picada y la demás paret de tota pedra tot ab argamasa.

Item. De que lo oratori aya de ser cubert de volta grossa y de sobre a la part de fora cubert ab loses.

Item. A la part de bayx aya de fer una paret de pedra seca tan llarga quant serà a menester per a fer una plasa devant dit oratori.

Item. Que dit mestre Pere aya de arencar tota la pedra serà a menester per a fer dit oratori (y) plasa, y també aya de picar la pedra per al devant del dit oratori, linda, marjapeu y la pedra del altar com està dit.

Item. Que los jurats y terme de Cuaner aya de portar a peu de obra tota la pedra arencada y picada y sens picar serà a menester per a dita obra.

Item. Que dits jurats y terme aya de portar la calls, arena y fer manobrar y tenir manobres los que serà a menester per a dita obra.

Item. Que lo terme aya de fer la despesa del dit mestre Pere tot lo temps treballarà en dita obra tan en lo arencar y picar la pedra com en lo peredar.

Ab aquestos pactes y conditions accepte y amprén mestre Pere de fer dita obra y los jurats y terme de Cuaner ab los dits pactes lay prometen fer tenir y valer.

A onse de desembre dia de Sant Damasi²³, pontifice y confesor, a

comensat mestre Pere de la vila de Cardona sobredit de arencar la pedra demunt de la coma de la rectoria dalt en lo collet qui puye a la masia de la Roca del Feises quey ha una singlera saulonenca y està en terra de la rectoria com conste ab un acte que en Tarradelles lo sen aportat y encara nol he pogut cobrar.

Barthomeu Serra Pinyana hereu cridat de la casa y masos del Castell del terme y parochia de Sant Julià de Cuaner fa la despesa ha mestre Pere consertat ab los del terme; a comensat a ferli la despesa a onse de desembre sobredit de any 1645 donenli cadal dia de fer la despesa ha dit mestre Pere dos rels²⁴.

Notem que la descripció que el document fa de l'oratori és el d'una capelleta coberta amb volta de pedra i d'uns 3x4 metres, que no té gaire a veure amb allò que realment es va construir. Un altre aspecte a remarcar del document és el costum -refermat per altres documents de Coaner- que tenien el jurats i caps de casa de Coaner de reunir-se al cementiri per prendre les decisions que afectaven al terme.

NOTES

1. C. Baraut, *Set actes més de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell*, Urgellia, vol. 2, p. 485. Aquest pergami es troba actualment a l'Arxiu Diocesà de Solsona.
2. Catalunya Romànica. Vol. XI: El Bages (1984), p. 467 i Urgellia, vol. 2, p. 485.
3. Aquesta és també l'opinió de mossèn Enric Bartrina, arxiver de l'Arxiu Diocesà de Solsona.
4. Catalunya Romànica. Vol. XI: El Bages, p. 465.
5. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 17. Misses de censals i testaments. Pergami solt.

6. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 23. Diversos. Full solt.
7. L'amplada són 6.60 m i la llargada 17.88 m.
8. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 9. Segon manual del rector Salvador Antoni Joan. Sense foliar.
9. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 6. Fragments notarials. Sense foliar.
10. J. Vilamala, *L'obra dels Pujol, escultors de la Catalunya central*, Farell Editors.
11. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 16. Misses de conreu. Folí 35v.
12. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 16. Misses de conreu. Folis 337v i 338r. Els altars de Sant Pere i Sant Miquel anaven junts en un sol bací.
13. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 8. Notarials. Folí 44.
14. Arxiu Diocesà de Solsona, Coaner. Llibre 17. Misses de censals i testaments. Folis 264v i 265r.
15. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 9. Segon manual del rector Salvador Antoni Joan. Folí 18v.
16. Maties Santasusanna era oriund del mas Santasusanna de Saló. La seva neboda, Joanna Santasusanna, es va casar, el 1613, amb Jacint Quer, de Santa Maria de Súrria (Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 8. Folí 103).
17. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 16. Misses de conreu. Folí 46v.
18. Als inventaris, al tresor de l'església se l'anomena la plata.
19. Un és de 28 de novembre de 1747 i l'altre no du data, però sembla una mica anterior. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 23. Diversos. Fulls solts.
20. Per les dates podria ser Pere Cassot o Pere Blanc. (A. Galera, *Picapedrers i mestres de cases cardonins*, Dovella, núm. 83/84, primavera-estiu 2004).
21. Tou: Buit; espai desocupat en l'interior d'una cosa (DCVB).
22. L'amplada són 3.20 m i la llargada 4 m.
23. Sant Damas, papa.
24. Arxiu Diocesà de Solsona. Coaner. Llibre 17. Misses de censals i testaments. Folis 218, 219 i 220r.

Albert Fàbrega i Enfedaque
Historiador